

Uczniowie Pomaturalnego Studium  
Informacji, Archiwistyki i Księgarstwa,  
Anita Chodkowska  
(Warszawa)

**MATERIAŁY TADEUSZA CZYSTOHORSKIEGO**  
**(1895-1958)**  
**(III – 79)**

Tadeusz Czystohorski urodził się 20 maja 1895 r. w Żółkwi pod Lwowem. Jego ojciec Hilary był robotnikiem (woźnym), matka Prakседа z domu Kwas, córką robotnika kolejowego. Tadeusz Czystohorski ukończył czteroklasową szkołę ludową (1901 - 1905) w Żółkwi, następnie uczył się w kilku gimnazjach lwowskich: c.k. gimnazjum akademickie, c.k. gimnazjum nr V, filia VII gimnazjum, gdzie 17 czerwca 1914 r. złożył egzamin dojrzałości.

Po wybuchu I wojny światowej, wcielony został do armii austriackiej. W 1916 r. dostał się do niewoli rosyjskiej i 2 lata spędził na Syberii w obozie jenieckim. Powrócił do kraju 1 lipca 1920 r. będąc żołnierzem V dywizji Wojska Polskiego. Służył w 64 pułku piechoty pomorskiej w Grudziądzu w stopniu porucznika. W październiku 1921 r. na własną prośbę odszedł do rezerwy. Od tego też roku chorował na ischias, a w czasie choroby i rekonwalescencji wstąpił na Uniwersytet Poznański. Po pierwszym semestrze przeniósł się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Warszawskiego ze specjalizacją chemii i fizyki (1921). Studiował 10 lat, pracując jednocześnie jako nauczyciel kursów dla dorosłych, potem średnich szkół zawodowych. Od roku 1924 prowadził lektorat stenografii na Uniwersytecie Warszawskim. W roku 1925 rozpoczął pracę w Zakładzie Chemii Organicznej U.W., u prof. dra Wiktora Lampego. U niego też napisał i obronił pracę doktorską pt: *Synteza dwu-(cynamenyloakryloilo) - metanu*, w 1931 r. W pracowni prof. W. Lampego, Tadeusz Czystohorski prowadził zajęcia z preparatyki organicznej ze studentami farmacji. W latach 1934 - 1936 prowadził ćwiczenia z chemii analitycznej, analizy fabrycznej i preparatyki nieorganicznej w Szkole Budowy Maszyn im. Wawelberga i Rothwanda. Z myślą o studentach opracował i wydał zbiór ćwiczeń z chemii nieorganicznej (1935).

Był współzałożycielem i pierwszym długoletnim prezesem sekcji szkolnictwa zawodowego Związku Nauczycielstwa Polskiego i Stowarzyszenia Stenografów RP.

We wrześniu 1939 r. powołany został do wojska, jako oficer rezerwy i skierowany do budowy umocnień w okolicach Żnina. Kontuzjowany, przedostał się w okolice Lwowa i tam we wsi Dzibułki pracował 4 lata jako nauczyciel. Bardzo zły stan zdrowia zmusił go do powrotu do Warszawy.

Od wiosny 1945 r. rozpoczął pracę jako adiunkt przy Katedrze Biochemii Wydziału Matematyczno - Przyrodniczego Uniwersytetu Łódzkiego. W latach 1945-1947 prowadził wykłady z chemii dla roku wstępnego, w latach 1947-1950, dla studentów medycyny i stomatologii. Prowadził również lektorat stenografii. Prowadził ożywioną działalność popularyzującą różne dziedziny chemii i postacie wybitnych chemików.

Od roku 1948 zajął się badaniami nad hematyną trawienną, co stanowiło przedmiot jego pracy habilitacyjnej.

W roku 1950 Minister Zdrowia zlecił Tadeuszowi Czystohorskiemu zorganizowanie i kierowanie Zakładem Chemii Ogólnej w nowo utworzonej Akademii Medycznej w Białymstoku, nadając mu tytuł zastępcy profesora. Rok później Tadeusz Czystohorski przystąpił do zorganizowania Katedry i Zakładu Chemii Fizjologicznej na tejże uczelni. Kierownikiem tego Zakładu był do chwili śmierci.

Tytuł docenta otrzymał na podstawie pracy pt: *Badania nad enzymatycznym rozkładem barwnika krwi*, w 1954 r.

Pochłaniały go badania enzymatyczne w odniesieniu do hemoglobiny i pepsyny. Ich wynikiem była praca *Badania nad pepsyną*.

W roku 1953 Tadeusz Czystohorski wraz z innymi organizował IV Sympozjum Biochemików w Białymstoku. Był przewodniczącym Białostockiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Chemicznego.

Od listopada 1952 r. do grudnia 1956 r. był posłem na Sejm, kandydując z listy Frontu Jedności Narodowej. Zabiegał min. o utworzenie uczelni technicznej w Białymstoku.

Odnaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Dziesięciolecia i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Zmarł 10 października 1958 r. w wyniku długotrwałej choroby. Pochowany został w Białymstoku na cmentarzu parafialnym.

Materiały Tadeusza Czystohorskiego w ilości o. 0,30 mb zakupione zostały przez Archiwum PAN w roku 1960 od żony, Franciszki Czystohorskiej. Wstępne prace porządkowe przeprowadzone zostały w roku 1994 przez uczniów Pomaturalnego Studium Informacji, Archiwistyki i Księgarstwa, pod kierunkiem mgr Anity Chodkowskiej, która prace porządkowe zakończyła i sporządziła inwentarz w 1995 r. Całość materiałów pochodzi w zasadzie z lat 1947-1958, za wyjątkiem dyplomu uzyskania stopnia doktora na Uniwersytecie Warszawskim w 1931 r. W trakcie konfrontacji materiałów ze spisem sporządzonym przez Franciszkę Czystohorską stwierdzono brak dwóch pozycji: spisu materiałów archiwalnych dotyczących doc. dr Tadeusza Czystohorskiego znajdujących się w Archiwum Biblioteki Naukowej Akademii Medycznej w Białymstoku, oraz miniaturek odznaczeń państwowych: Krzyża Walecznych, Medalu Dziesięciolecia PRL i Krzyża Kawalerskiego Polonia Restituta.

W trakcie porządkowania materiałów wyodrębniono 5 grup.

W grupie I znalazły się materiały twórczości naukowej z lat 1947-1958. Umieszczono tu pracę habilitacyjną T.Cz., drobne artykuły i referaty dotyczące biochemii, oraz uczonych zajmujących się tą dziedziną nauki ( przy porządkowaniu zachowano układ odautorski). W grupie materiałów warsztatowych znajdują się notatki prac badawczych T.Cz., niestety wszystkie w zapisie stenograficznym, co znacznie utrudnia możliwości korzystania z nich.

Grupa II obejmuje materiały z lat 1948-1957. Są tu szczątkowe ilości materiałów działalności twórcy spuścizny: dydaktycznej i organizacyjno - naukowej na uczelniach w: Łodzi i w Białymstoku, wydawniczej i politycznej (Front Jedności Narodu, praca poselska).

W grupie III materiały biograficzne reprezentuje min. jedyne przedwojenne dokument: dyplom nadania tytułu doktorskiego z 1931 r., bibliografia prac T.Cz., oraz nekrologi i wycinki z gazet z informacją o śmierci T.Cz., stanowiące górną ramę chronologiczną tej grupy - rok 1958. W grupie tej znajduje się kilka zdjęć m. in. z V Kongresu Stenografów Polskich, którego T.Cz. był prezesem, choć innych materiałów tego nurtu działalności w spuściznie brakuje.

Grupa IV - Korespondencja zawiera 14 listów w tym 2 zaliczone do korespondencji wychodzącej. Z uwagi na małą ilość korespondencji utworzona została tylko jedna jednostka, obejmująca korespondencję wychodzącą i wpływającą z lat 1948-1958. Do jednostki sporządzono aneks (2).

Inwentarz zamyka grupa V - Załączniki. Umieszczono tu skrypt powielony dla studentów medycyny napisany pod red. T.Cz., wydanie I z 1956 r., wydanie II z 1958 r.

Akta osobowe T. Czystohorskiego posiada również Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, oraz wg relacji Franciszki Czystohorskiej - Archiwum Biblioteki Naukowej Akademii Medycznej w Białymstoku.

Materiały Tadeusza Czystohorskiego opatrzone zostały w Archiwum PAN sygnaturą III-79. Inwentarz obejmuje 13 jednostek i 2 aneksy, w bazie szukajwarchiwach ma nr 201.

## **Źródła i bibliografia**

1. *Akta osobowe T. Czystohorskiego* Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Matematyczno - Przyrodniczy, nr albumu 10 145
2. *Materiały Tadeusza Czystohorskiego* Archiwum PAN sygn. III-79, j.10,11
3. *Minerwa Polska*, Archiwum PAN I-8, nr 178
4. Czerepko Kazimierz.; *Tadeusz Czystohorski 1895-1958*. „Wiadomości Chemiczne” 1961 t.15, z.4, s.219-223

## PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

<b>I. Materiały twórczości naukowej</b>		<b>1 - 7</b>
A. Prace i artykuły	1 - 3	
B. Wykłady	4	
C. Materiały warsztatowe	5 - 7	
<b>II. Materiały działalności</b>		<b>8 - 10</b>
A. Dydaktycznej i organizacyjno - naukowej na uczelniach	8	
B. Wydawniczej	9	
C. Społeczno - politycznej	10	
<b>III. Materiały biograficzne</b>		<b>11</b>
<b>IV. Korespondencja wychodząca i wpływająca</b>		<b>12</b>
<b>V. Załączniki</b>		<b>13</b>
<b>Aneksy 1 - 2</b>		

## I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

### A. Prace i artykuły

1. *Badania nad pepsyną*  
Praca habilitacyjna  
1958, powiel., opr., k.76
2. *Bestimmung der Pepsin - aktivitat mittels trischem Blut er. Trockenem Hamoglobin - preparate*  
*Biochemia starzenia się*  
*Oznaczanie siły trawiennej pepsyn przy pomocy krwi*  
*Pepsyna - praktyczna metoda oznaczania jej siły trawiennej*  
Artykuły  
Przed 1956, b.d., masz.,j. niem., pol., l., k.47  
Druk : poz. 4 w: Roczniki Akademii Medycznej w Białymstoku 1956, T.39, z.2
3. Biogramy uczonych chemików i biochemików  
Referaty i opracowania  
B.d., rkp., masz., l., k.29, zob. aneks 1

### B. Wykłady

4. Zagadnienia z chemii nieorganicznej, fizjologicznej i radiochemii  
Stenografy konspektów wykładów  
1956-1958, b.d., rkp., l., k.496

### C. Materiały warsztatowe

5. Notatki z prac badawczych  
Stenografy

1947-1952, rkp., opr., k.402

6. Jw.

Stenografy

1947-1951, rkp., l., k.142

7. Jw.

Stenografy, m. in. zapiski do *Twórcy chemii*, wypisy z czasopism i podręczników  
1952-1958, rkp., sz., k.177

## II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI

### A. Dydaktycznej i organizacyjno - naukowej na uczelniach

8. *W sprawie programu z chemii nieorganicznej dla I - go roku Wydziału Lekarskiego*  
*Ocena krytyczna dotychczasowego programu chemii fizjologicznej w Akademiiach*  
*Medycznych*

Memoriały, zadania i pytania egzaminacyjne z chemii

1949-1952, b.d., rkp., masz., l., k.197

### B. Wydawniczej

9. Simmler A., Wiśniowski K., *Towaroznawstwo włókien*

Recenzja wydawnicza, wytyczne dla recenzentów, korespondencja

1948-1957, rkp., masz., l., k.13

### C. Społeczno - politycznej

10. Front Jedności Narodowej, praca poselska

Referaty i przemówienia, sprawozdania ze spotkań wyborczych, ulotka o T.Cz.,  
memoriał w sprawie utworzenia Wyższej Szkoły Technicznej w Białymstoku,  
brulion z notatkami stenograficznymi z prac poselskich

1952-1955, rkp., masz., l., sz., k.87

## III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

11. Dokumenty osobiste T.Cz.

Bibliografia prac, dyplom doktora filozofii, nekrologi, wycinki z gazet, zdjęcia z  
pogrzebu

i wystawy pośmiertnej

1931-1958, masz., powiel., l., k.6, fot. szt.9

## IV. KORESPONDENCJA WYCHODZĄCA I WPLYWAJĄCA

12. Korespondencja wychodząca i wpływająca, zaproszenia

1948-1958, rkp., masz., l., k.16, zob. aneks 2

## V. ZAŁĄCZNIKI

13. *Ćwiczenia z chemii fizjologicznej dla studentów medycyny*. Pod red. Tadeusza  
Czystohorskiego

Skrypt, wydanie I i II poprawione i uzupełnione

1956, 1958, powiel., opr., s.319 i 338

**ANEKS 1****J. 3. Biogramy uczonych chemików i biochemików**

1. Mendelejew Dymitr
2. Nencki Marcei
3. Kostanecki Stanisław
4. Skłodowska - Curie Maria
5. Bruhl Julian
6. Fajans Kazimierz
7. Parnas Jakub
8. Pawłow Iwan

**ANEKS 2****J. 12. Korespondencja wychodząca i wpływająca**

A. Do nieznanego adresata	1954	1.2
B. 1. Dmochowski Antoni	1957	1.1
2. Gazeta Białostocka	1954	1.1
3. Heller J.	1953	1.1
4. Józkiewicz Stanisław	1956	1.1
5. Ledochowski	b.d.	telegram
6. Raudonat Heinz w.	1958	1.1
7. Towarzystwo Wiedzy Powszechnej w Białymstoku	1954-1956	1.3
8. Nadawca nierozpoznany	1948	1.3